

# ספרות אגודת דוד

ד"ר צמח צמירון

## המגיד ודוד גורדון עורכו

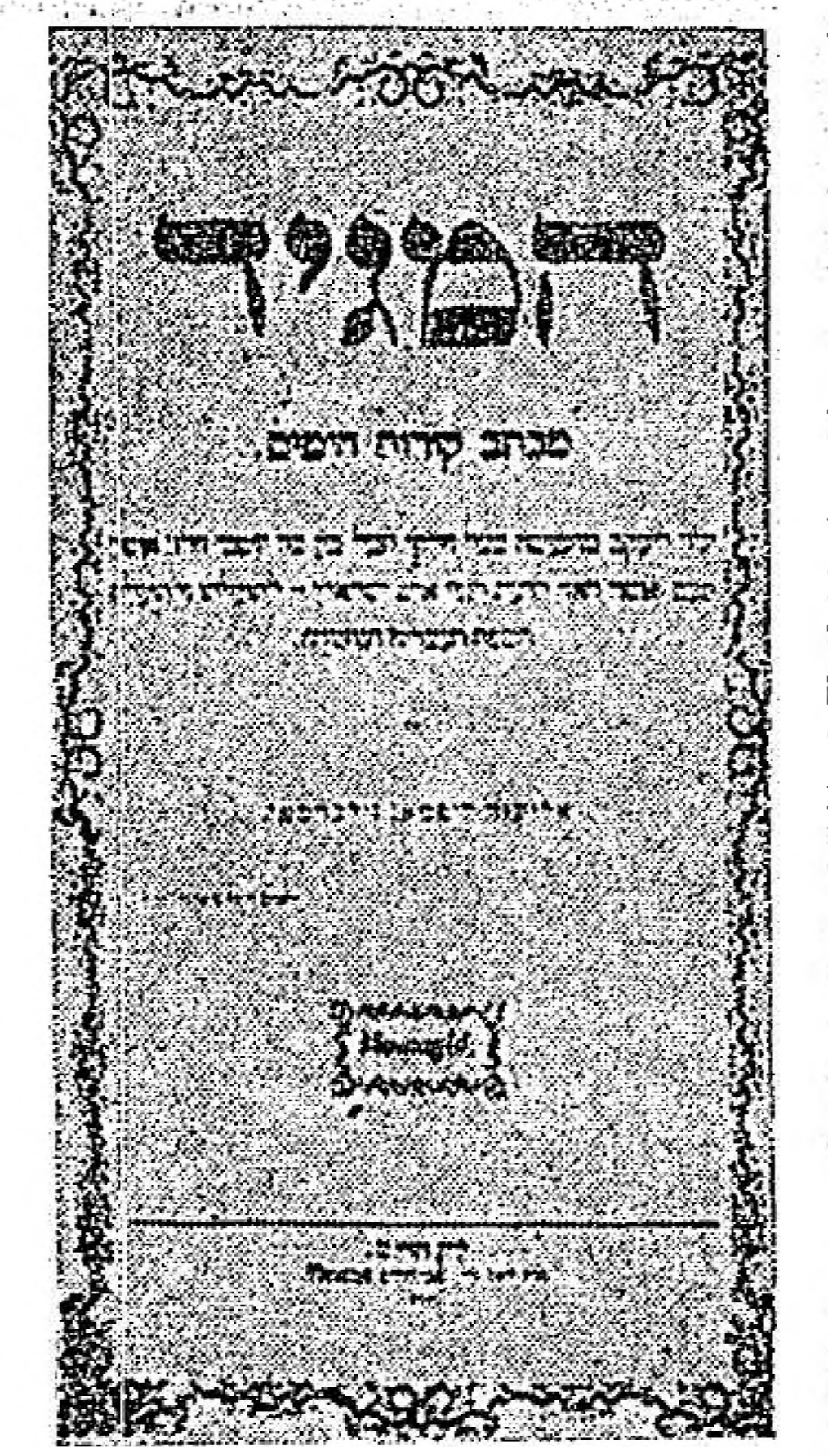
לפרסומו כעיתונאי וכה גורדון תודות למי חמתו למען הרעיון הלאומי בישראל. בנגוד לזילברמן, אשר הפש דרך של ש' לום ונמנע מלנקוט עמדה ברורה הן בעניני דת והן בעניני ישוב הארץ, היה גורדון איש מלחמה והוא אשר העניק ל"המגיד" צביון ברור וכוון עיתונאי לוחם. גורדון היה הע' תונאי העברי הראשון אשר הסיף לשיבת ציון, ו"המגיד" היה הבטאון העברי הראשון פרסום דבריהם של דורשי ציון ושל כל השואפים לתחית האומה על אדמתה. החל משנת 1865 עמד "המגיד" לשרות הרעיון הלאומי, ועם קום "חבת ציון" מצאה היא בו כלרשרת נאמן לרעיונותה. אמנם, לאחר המהומות של 1871 מצאו גם בטאון נם עבריים אחרים את דרכם לתנועת החחיה העברית, אך פעם היה "המגיד" הלוחם ב"המליץ" וב"הלבנון", בסוקולוב וביהלל ובילי"ג וביליצק על כי התנגדו לו ולכוונו הלאומי. כחן שנתקבל במרוצת השנים גם עליהם.

הללו הגיעו לרעיון הלאומי עקב המהומות של 1871 או של 1881; ואלו גורדון הקדים אותם בהרבה. בחקופת המרד הפולני של 1863 פנו יהודים מפולין הקונגרסאית בשאלה ל"המגיד", אם לתמוך ברוסיה הצ'רית, או בלוחמי החרות הפולניים. זילברמן השיבם, כי עליהם להיות פטריוטים רוסיים; ואלו גורדון נוכח לראות מה גדולה הטרר גדיה של היהודי בגולה והסיק, כי המוצא הוא בתחיה הממלכתית של עמנו בארצו, כמסתבר ממאמרו "בשובה ונחת תושעון", שנכתב אז. כיחדי בין הוגי רעיון שיבת ציון, אשר הסיק את המסקנה הנכונה כבר בזמן ההוא, רחש הוא גם הערצה ללוחמי השחרור של העמים המשועבדים בכלקן (וי במיוחד לעם הרומני) לאחר מלהמת רוסיה תורכיה. כן נטע בשליחות התנועה ללונדון לברך את מונטיפיורי ליום-הולדתו המאה והשתתף בוועידת קטוביץ של חובבי ציון. מג' ליונות "המגיד" של 1881 רואים אנו, כי גורדון שלל את התישבות היהודים בארצות אחרות מחוץ לארץ ישראל וכי הוא לחם למען המוטיב הלאומי ב"חבת ציון", שהיה בעיניו עדיף מהגישה הפילנתרופית. ב"1883 עורר גורדון ב"המגיד" את תנועת ביל"ג. בקצור: זכותו של "המגיד" למען התחיה היא זכותו של גורדון.

גורדון דבר ב"המגיד" בשבחם של עסקני התנועה כרבנים גוטמכר ואלקלעי ובשבחם של ספרים כ"דרישת ציון" של הרב קלישר ו"רומא וירושלים" של הס. אך, כאמור, הק' דיש הוא עצמו את פריעטו לרעיון החחיה. בעיקר ידועים מאמריו "בשובה ונחת תושעון" עון "ב"המגיד" משנת 1863, שהזכרנוהו ל"עיל, ו"דבר בעתו" ב"המגיד" משנת 1869. במאמרים אלה לוחם גורדון בהתבוללות ו בחנועת התקונים בדת, לוחם בניגוד ובפני ליפסון המשכיחים את ציון מהתפילות. דורש מרוטשילד ומחברת כ"ית לתמוך ברעיון יישוב הארץ ומעודד את כל השואפים לאחוד (סוף בעמוד 7)

לדרגת עתון מדיני, חרוש אשר ידובר עליו להלן. ההעזה של "המגיד" הצליחה: הקורא היה צברי הרגל לחדשות בעברית. ואף כי הד' שות אלו היו תחילה מתורגמות מעונות אחרת והופיעו במילא ב"מגיד" באחור; ואף כי העתון הגיע באחור רב אל הקורא במקום מגוריו — הגיע "המגיד" ל"1800 ח' ח' ח' ח' מספר נכר בתקופה ההיא לגבי עתון עברי.

כך צעד "המגיד" בראש הפובליציסטיקה העברית בשנות הששים והשבעים למאת ש' עברה. תודות לצורתו החיה, להופעתו הקב' עה, לחדשות האקטואליות ותודות לכך ש' הוא הקיף את התפוצה היהודית בכללותה משמש "המגיד" עד היום כמקור המוסמך ביותר לקורות התקופה ההיא בתולדות ישר' אל. בדומה לו החלו להופיע בטאונים אחר' רים בעברית אשר התחרו בו, אמנם, אך הג' דילו את הענין בעתון בקרב הצבור העברי. וכך סלל "המגיד" את הדרך להתפתחותה של העתונות העברית, ואולי גם לעתונות היו' מית בעברית, אשר נולדה שלשים שנה לא' חר הוסדו. על כן, גם אם רבו מבקריו, יש הרואים בו לא רק את השבועון העברי הי'



ראשון ולא רק המדיני הראשון בעברית, כי אם את העתון הראשון בעברית בכלל. את זמוחו המדינית קבל "המגיד" תודות למלחמת קרים — או ליחר דיוק: תודות ל' רעב לחדשות של הצבור היהודי באותן הש' נים, כי בין השאר צריכות היו להקבע בתור צאותיה של מלחמה זו וזכויותיהם של עולי הרגל הנוצריים בירושלים — אף כי רבו ה' הכנות והעתון החל להופיע לאחר שנסתימה המלחמה. אולם "המגיד" חשוב לנו מעוד בחינה: הוא לא רק סלל את הדרך לעתונות הפוליטית בעברית, אלא יותר מזה — הוא כשר את המלחמה למען רעיון מדיני, אשר בו דגלו גם הבטאונים העבריים שלאחריו, המלחמה למען הרעיון הלאומי. אמנם, החילה לא היה ל"המגיד" צביון ב' רור וכל שאיפתו היתה לספק את כל הח' גים כעם, למען הרבות מנויים. אח"כ הת' אים את עצמו "המגיד" למסגרת של בטאוני ההשכלה ואף הביא ביאוגרפיות ומונוגר' מיות על ראשי המשכילים. "המגיד" הפך ב' סופו של דבר ללוחם מלחמת הרעיון הלאומי מי — וזה תודות לדוד גורדון, אף כי לא ה' ית מיסדו של העתון.

מיסדו של "המגיד" היה אליעזר ליפמן זי' לברמן, ש"ץ ושוהט בעיירה ליק בפרוסיה המזרחית ועל גבול רוסיה, אשר הגה רעיון בדרב יסוד במה עברית כעיירה זו למען יהודי רוסיה, אשר מאימת החוקים הדרקר גיים של הצנזורה הרוסית לא יכלו אותה שעה ליסד במה עברית בעצמם. אולם עול ככד מדי היה זה בשביל זילברמן לערוך את העתון, וב"1857 הזמין הוא את ישראל ביהמר מברלין כעורך משנה, ובשנת 1858 מוצאים אנו כבר את דוד גורדון בתפקיד זה ב"המגיד". דוד גורדון קבל חנוכו בירושלים דליטא וחי אח"כ כאנגליה, בה מצא את פרנסתו ברוח כמורה. בעל סגנון רהוט וטוב, הש' תתף ב"המגיד" מאז הופעתו במאמרים פר' פולריים על נושאים מדעיים, בתרגומים וב' רשימות אקטואליות. עם כניסתו לעבודת קבע ב"המגיד" — והוא אז כבן 30 — הע' לה הוא את העתון לדרגה, אשר הקשתה על בטאונים עבריים אחרים להתחרות בו.

אחד מגדולי העתונות העולמית במאה ה' יס', גארס, השחה את דעתהקהל ל"בית דין מדיני". על כן חייבת העתונות כמעצבת דעתהקהל להיות זהירה ואחראית. בישראל מלאה העתונות תפקיד חשוב יותר בהרבה מ"בית דין": היא היתה תחליף למוסדות מדינתיים, תרבותיים, סוציאליים, היסטוריים וכדומה. כשביל ההיסטוריון משמשת הע' תונות היהודית בשבעים ארצות-הופעתה וב' שלשים לשונותיה כמקור היסטורי כמעט יחידי, ודאי כמקור בעל הסמכות הגדולה ביותר, לחקר תולדות ישראל בזמן החדש. והנה למרות חשיבותה המיוחדת של הע' עתונות בעמנו נולדה היא עקב סיבות שור' נות יותר מאשר העתונות העולמית אמנה, תודות לעובדה זו נמנעו ממנה נסווי החו' ליכים הראשונים של העתונות בעולם, כי גון "הדפים העסיים" והעתונים הכתובים ב' כתב-יד. בהופיע העתונות היהודית לראשון שהעתון היהודי הראשון הופיע באחור של למעלה משבעים שנה בהשוואה לעתון המ' דינו האיירופי הראשון של פרהבן באנטוורפן של 1605. העתון היהודי היומי הראשון מר' סיץ בבוקרשט ("דער יידישער טעלעגראף") ב"1877, כלומר כמאתים ושבעים שנה לאחר הופעת העתון היומי הראשון בליפציג (שלש שנים לאחר מכן הופיע העתון היהודי היומי השני, "הטעלעקע גאזעטן" בניו יורק, ול' אחר שלש שנים נוספות הופיע העתון הי' זומי הראשון בעברית, "היום" של קנטור, בפטרסבורג של 1886, אשר השנה מלאו שבעים שנה להוסדו).

מאז לידתה של העתונות בעולם נאבקה היא בצנזורה, אשר רצתה להצר צעדיה. סכ' עי הוא איפוא, שערש העתונות היהודית ה' תה בארץ חפשיה. בארצות-השסלה שררו חר' פש וסובלנות דתית, ושם מצאו מקלט רבים מגורשי ספרד. ב"1593 נוסדה הקהילה הי' יהודית הראשונה באמשטרם, שהיהודים ראוה כ"ירושלים החדשה", וזמן רב לפני האמנספיציה הראשונה, שבאה באירופה עקב המהפכה הצרפתית, נהגו יהודי הולנד משחי זכויות. תודות לתנאי-חופש אלה ובשים לב להשגים של העתונות ההולנדית נולדה באמ' שטרדם העתונות היהודית בעולם כולו וב' שלש שפות: "לה גוט אמשטרדם" בשפניו' לית (1678), "ה"קורנט" ביידיש פעמיים בש' בוע (1686) והירחון "פרי עץ היים" בע"ב רית (1728).

פחד הצנזורה הוא שעמד גם בפני מיסדיו של השבועון העברי הראשון שנים רבות ל' אחר מכן. וכך הופיע "המגיד", השבועון הי' ראשון בעברית, בא' בסיון תרט"ז (1856) בעיירה ליק שבפרוסיה המזרחית מחוץ רצון להמנע ממועקת הצנזורה הרוסית, אף כי בטאון זה היה מכון בעיקרו ליהודי רוסיה וחקא.

מהי מטרתו של "המגיד"? הכותרת של העתון בשלמותה תשיב לש' אלה: "המגיד. מכתב קורות הימים יגיד ל' עקב מהנעשה בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלה, אשר ינעם ואשר ראוי לדעת כל איש ישראלי — לתועלתו ולתועלת השפה הע'ב' ריה הנחמדה".

על כן מתוך רצון למלא יעודו כראוי הביא העתון חדשות מדיניות מהמטרחש בעולם ו' בישראל, כתבות מפל קצות הפזורה יהודי' דית, פרשנות מדינית ומאמרים אקטואליים על הבעיות החברתיות של עמנו, רשימות ב' עיני רפואה והיגיינה וחנוך, מחקרים מדעי' היהדות ובמדעים כלליים, מאמרים ספרו' תיים ופליטונים. כמנהג גוברין יהודאין מתקופת ההשכלה היתה שפתו של "המגיד", ובמיוחד בשנור' תינו הראשונות, מליצית מדי, מקראית בע'י קר. כך נקראו גם מדורי העתון בשמות, כמו "על המדינות בו יאמר" (המדור המדיני), "עט סופרים כותב" (כתבות ממקומות שור' גים), "הצופה ולהמגיד" (למדע ולספרות) ו' כדומה.

בבחירת החומר רואים אנו את החדוש ש' ב"המגיד". כל קודמיו בעתונות העברית לא היו למעשה עיתונים, כי אם מאספים ושנחור גים; נושאייהם הוקדשו לתורה, למדע ולספ' דות; מטרתם העיקרית היתה לחבב את הש' פה העברית על הקורא. בקצור: הם ותרו עקרונות. על נקיטת עמדה ביחס לבעיות ה' שוטפות, והקורא בטאון עברי נאלץ למצוא ספוק לצמאונו האקטואלי בעתונות הלא-יקר' דית, או בעתונות היהודית שבשפות הלוע' זנית. "המגיד" העז לנצל את "לשון הקודש" גם ל"עניני חולין ולדברים אקטואליים, חוך שמירתה על המזורים הקבועים בעתונים הי' עבריים שלפניו, למען מנוע קטרונים מצד אלה שהורגלו למתכונת הקודמת של "עתון עברי עוסק בעניני עולם הבא".

החדוש השני של "המגיד" הוא בכך, שש' מר על הופעה סדירה מדי שבוע בשבוע — דבר שנבצר מכל קודמיו. והחדוש השלישי של "המגיד" הוא בזה, שהבטאונים העבריים הקודמים עמדו בעיק' רם לשרותו של הקבוץ היהודי, אשר בארצו הם הופיעו; ואלו "המגיד", אף כי בעיקר נחכוון הוא לעסוק בעניניה של יהדות ר' סיה, הרי למעשה שמש הוא במה לטופרים עברים, קשישים וצעירים, מכל תפוצות-יה' גולה, ובמילא גם נהיה הוא למרכז לצבור הקוראים העברי בכל חלקי תבל, וחקשר ו' נהיה לאחד תודות לשפה העברית ולעתון העברי מליק הפרוסית.

אכן, באיטיות ולאחר מאמצים רבים הגיע "המגיד" לרמתו כמובן הסגנון והשפה, הי' תוכן והכחן. הרבה נאבק הוא עד שמצא טר' מינולוגיה מתאימה בעברית לחדשות תהי' לה היו הללו מתורגמות מהעתונות הלא-ע'ב' רית, אח"כ רכש הוא כתבים מיוחדים והגיע

# "המגיד" ודוד גורדון עורכו

(סוף מעמוד 6)

העם בארצו, למען לא יכחד שם ישראל מ־  
גוי. אמנם, חשיבות רבה נודעת להשכלה ו־  
למדע, אך המטרה העיקרית של העם היא  
הפרחת שממות הארץ וגאולת האומה. אל  
תתנו אוזן קשבת לקול אלה האומרים לכם:  
לא עת בית ד' להבנות! אף אתם השיבו  
להם: שקר אתם דוברים! העת מוכשרת  
מאה, אם רק לא נטמון אנחנו יד בחיק! —  
כתב הוא במאמרו "בשובה ונחת תושעון",  
ובמאמרו "דבר בעתו" משתומם הוא כיצד  
יוכל אדם, המוחה מלבו את יעודי הנביאים  
בדבר שיבת האומה לקדמותה, לכנות עצמו  
בשם ישראל".

שני מאמריו 'אלה של גורדון הוכיחו בע־  
ליל את עוז רוחו של האיש. בתקופה, בה  
כאילו נחלה חנועת ההשכלה בישראל נצ־  
חונות לאורך כל החזית, הופיע לראשונה  
העתונאי מליק שבגרמניה והמונח "לאומי"  
בחדושו!

ד-ר צמח צמריון

(עוד יבוא)

# המגיד ועורכו (70 שנה למות ד. גורדון)

(המשך משבוע שעבר)

ד.

בדומה להרצל וגורדון לאחריו ראה גורדון באנטישמיות כחמניע לגלגליה של תנועת התחיה. ב-1881 כתב הוא כי אנשים בסריטסקה ושטקר יהיו בכל דור; כי ימרי הביניים נגמרו לאנושות, אבל לא בשבילנו; כי האנטישמים אינם מבחינים — קבע הוא בדומה לסמולנסקין — בין יהודי משכיל ללא-משכיל; כי גם אם היינו עוסקים בחקי לאות ולא במסחר, היינו נרדפים בגולה עקב זרותנו וכיוצא באלה. גורדון, אמנם, הוקיר את חסידי אומות העולם, התומכים ברעיון שיבת-ציון, אך הבין גם שלולא ה'אנטישמיות' היו סבויי הגשמתו של הרעיון קלושים יותר.

גורדון האמין, כי בסופו של דבר יתגשם רעיון התחיה, אף אם אולי יארכו הימים, כי גם עמים שישבו על אדמתם לא ביום אחד פרקו מעליהם את עול המשעבד. ובבא הגאולה המדינית צריכה לבוא יחד אתה גם הגאולה הרוחנית. ב-1880 כתב הוא כי ה'שפה המדוברת בין יושבי ארץ-ישראל' ב'בתי ספריהם נחוצה היא להיות רק שפה עברית, שפת קדשנו שפה אומתנו וחיי רוחנו'.

הכוון החדש הזה עורר עליו חמתם של רבים מבני-ברית ומשאנים בני-ברית. היו קוראים, כפי שאנו למדים מגליונות "המגיד" משנת 1880—1882, אשר הביעו את מה-אדם גורדון הסביר להם מעל עמודי העתון, כי היחה הקופה בה חייב היה העתונאי ה'עבדי להלחם למען השפה העברית ולמען המדע. אמנם, גם עתה יש להמשיך כמל' חמה למען ערכים אלה, אך צרות ישראל ב'שנים האחרות הוכיחו בעליל, כי המטרה העיקרית של כל עתון עברי צריכה מעתה להיות בכון הגשמת חזון שיבת ציון ורכון העם במולדתו. מספר הקוראים של "המגיד" ירה, אך גורדון לא נרתע. עד כאן הי' התנגדות מכפנים. ומבחוץ? הנסיון להוציא לאור את "המגיד" מחוץ לגבולות רוסיה לא מנע בעד הצנזורה הרוסית מלצנזר את ה'עתון בטרם נמסר לקורא בארץ זו, וב-1882 הפסיק גורדון לשלוח את עתונו לפולין, מ'שום שהצנזורה דרשה לא לכתוב דבר בעניני ישוב-הארץ כתנאי להמצאת העתון לקוראים ד'שם'.

מטרת "המגיד" למני רגע הופעתו וזיחה, כפי שכתב גורדון ב-1885, "הרמת קרן ש'פת קדשנו, הרחבת גבול תורת וחכמת ישר'רן, המלחמה נגד מהרסינו ומחריבינו אשר בקרבנו פנימה, המלחמה נגד מתקני הדת ונגד הצבועים החשוכים". אולם יש גם ס'ע'ף מיוחד בפעולתו העתונאית של "המגיד", והוא "ענין ישוב ארץ-ישראל. — עוד לפני עשרים שנה יצאנו במערכה לטובת הדעה הקדושה והנשגבה הזו, אז היינו בודדים מ'שך שנים רבות. — עד כי נקרו מקרים מיוחדים, מקרים איומים וגוראים, שפקחו גם את עיני רוב המתנגדים לראות, כי שגו בהתנגדותם והחלו להבט בעיניים כפיקוח אהבה אל אשר דקרו מקודם".

כאמור, ובנס גורדון לעבודתו הקבועה ב' "המגיד" בשנת 1858. במשך שנים רבות היה גורדון העורך למעשה של העתון, אף כי רשמית הופיע זילברמן כעורך. אולם ב'קיץ 1880 פרש זילברמן מהעתון, וגורדון נהיה עורכו גם להלכה. דגל הלאומיות ה'י' הודית, שנשא ברמה גם קודם לכן ע"י גורדון, התנוסס מאז לתפארה מעל כל שורה ומילה ב"המגיד".

בעורך, עודד גורדון כשרונות צעירים וצ'רפם לעתונו. בשנים 1879—1881 הוציא הוא ליד "המגיד" גם שבועון סופולרי למדעי ה'יהדות והטבע בשם "מגיד בשנה". נוסף על כך ערך הוא עהון בגרמנית בליקי, השותף ב'עתונות האנגלית היהודית באנגליה, ב"בכור רים" של נפוליו קלר וב"כנסת-ישראל" של ש"ס"ר.

ה.

עם מותו של דוד גורדון בט"ז באייר תר'מ"ו (1886) החל תור-הירידה של "המגיד". מי שמהמצא כמקצת בהולדות העתונות ה'עולמית יודע, כי בין השאר היו בעולם גם עתוני-אישים ועתוני-חוגים. אכן העתונות העברית היחה במשך שנים עתונות של אי-שים, וגם אם שרתה חוג מסוים היה הוחם האישיות עליה. רוב המו"לים של העתונים העבריים היו גם עורכיהם. כבעתונות אי-שית סברו העורכים כי עליהם למלא את החלק הארי של בטאוניהם ביצירות מפרי ע'טם. כ'אור תורה" מס' 4 של יוסף כהן צדק, שנוסד בשנת 1874 בפרנקפורט-שעל-נהר מן, כתב דוד כהן-צדק, בנו של העורך

והמו"ל, כי מחצית המאמרים, לפחות, צ'ריכה להיות מפרי-עטו של העורך — דוג' מא אפוינית לעתונות האישית. כך היה ה'עתון קשור קשר בל ינתק עם יוצרו. עם מות סמולנסקין, למשל, היה זה סבעי, ש'ימות גם "השחר".

מובן איפוא, כי "המגיד" אחרי מותו של דוד גורדון איננו העתון הגווידוני המובהק, מיד ליד עבר, ממקום למקום נוד, אף את שמו שנה, סופריו נתחלפו והעתון לבש צ'רה ופשט צורה. העורך הראשון אחרי מותו של דוד גורדון היה בנו, דב. אח"כ היה ד"ר י. גרוסברגר עורכו. ב-1890 עבר "המגיד" לברלין ועורכיו היו האחים יצחק של'מה ויעקב-שמואל פוקס. בסופו של דבר מכרה אלמנתו של גורדון את העתון לאח הצעיר, לד"ר יעקב-שמואל פוקס, אשר העביר את העתון בשנת 1892 לקרקוב. שמו המלא של העתון היה מעתה "המגיד". אור'גן לכל דורשי ציון, עתון לאומי לכל עניני ישראל". אף המוסד שונה: לא עוד "האמת והשלום אהבו" (זכריה ח', 19), כי אם "למען ציון לא אהשה" (ישעיה סב', 1). ב'1893 שונה גם שמו של העתון עקב חוב כספי לאלמנתו של גורדון: לא עוד "המגיד", כי אם שבוע "המגיד החדש" ושבוע "המגיד לישראל". כך נהגלגל השם עד שה'פך ל"השבוע" ונהיה לבטאון הרשמי של ציוני גליציה. בשנת 1903 שבק העתון חיים לכל חי לאחר קיום של קרוב לחמשים שנה, מזה כ'35 שנה בליק.

פוקס לא היה גורדון, פחות נועז ממנו ו'יותר הססני. עם הופעת הרצל על הבמה הכס "המגיד" הקרקובי מלנקוט עמדה ברור'רה ואף יצא נגד חווה מדינת היהודים, בדומה לעתונים העבריים האחרים מאותה הקופה שהתנגדו להרצל, כסי שמעידים גל'יונות העתון משנת 1896 ומראשית 1897. אולם בעבור זמן קצר מוצאים אנו ב"המגיד", כאשר גם בעתונים האחרים, רוח אח'רת, פרו-הרצלאית. הרמן שפירא, נח ר'ז'ונבלום, ראובן-אשר ברוס, מרדכי אהרנ'פרין ולכסוף גם פוקס עצמו החלו לשבח את הרצל ואת מפעל-הענקים שלו מעל ע'מודי "המגיד".

כך ארע ל"המגיד": העתון העברי הרא'שון, שעבר מכון ההשכלה אל "חבת-ציון", היה גם בין הראשונים למעבר מ"חבת-ציון" לציונות המדינית.